

start the war”; **Gul Tokay**, London-Istanbul, “*A Reassessment of the Berlin Congress 1878-1880*”).

Konferencija, koja je dio četvorogodišnjeg projekta Turskih studija, čiji je glavni cilj istraživanje oblikovanja modernog turskog identiteta primarno putem naučnih radova i naučnih konferencija, tražila je odgovore na krupna civilizacijska pitanja poput onih: zašto evropske sile nisu protestirale protiv ubijanja muslimana na Balkanu; kako i zašto je u nekim evropskim krugovima bilo dehumanizirano “*biti musliman*”; u kojoj mjeri je poimanje identiteta, nacionalnih ili vjerskih (slavenskog, grčkog, muslimanskog, hrišćanskog) utjecalo na politiku evropskih sila prema Osmanškom carstvu; koji su faktori kreirali etničko-vjersko čišćenje na Balkanu i na Kavkazu i u kojoj mjeri su evropska iskustva sekularizma i nacionalne države primijenjena na tim prostorima; te šta su glavne pouke Berlinskog kongresa u kontekstu kosmopolitizma, etničke homogenizacije i interakcije između religije i nacionalizma? Očekivano je da ova Konferencija, kao uostalom ni bilo koja druga koja bi pred sebe stavila iste ili slične zahtjeve, nije mogla dati konačne odgovore na ova kontroverzna i izazovna pitanja, ali se treba nadati da će planirani zbornik koji bi trebao uslijediti kao rezultat Konferencije i dodatnih napora učesnika bar djelomično doprinijeti rasvjetljavanju dijela postavljenih krupnih pitanja i približavanju tumačenja odnosa Zapada i Istoka, kršćanstva i islama od strane različitih akademskih zajednica ■

Edin Radušić

Konferencija Ustavno-pravni i politički položaj Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću, Gradačac: Kula Husein-kapetana Gradašćevića, 21. maj 2010.

U organizaciji Instituta za istoriju iz Sarajeva, a povodom 100 godina od donošenja Zemaljskog Štatuta za Bosnu i Hercegovinu, u Gradačcu je organizirana Naučna konferencija o ustavno-pravnom položaju Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću. Namjera organizatora bila je da na jednom mjestu okupi historičare i pravne historičare kako bi se adekvatnom naučnom debatom obilježio ovaj značajan jubilej. Stoga je glavni cilj ove konferencije bio da se, bez upadanja u zamku aktuelnih političkih debata o ustavno-pravnom položaju i reforme ustava u Bosni i Hercegovini, raz-

govara o bosanskohercegovačkim ustavnim iskustvima proteklog stoljeća. To, dakako, ne znači da podneseni referati nemaju za cilj da sa stanovišta historijske pouke aktuelnim ustavnim debatama doprinesu konstruktivnim prijedlozima i korisnim idejama.

Ostvarenim uvidom u program rada Konferencije mogli bismo zaključiti kako je podnesene referate bilo moguće podijeliti u dva radna panela, mada to ovdje nije bio slučaj. Program je, naime, zamišljen da hronološki prikaže najznačajnije događaje vezane za ustavnu problematiku, tako da su prvi referati govorili o kretanjima u Bosni i Hercegovini, ali i ostatku Austro-Ugarske u kontekstu aneksione i ustavne debate. Prvi referat je predstavio značaj Zemaljskog Štatuta za BiH u ustavnoj historiji Bosne i Hercegovine, ali i razvoju državno-pravnih institucija Bosne i Hercegovine tokom historije, a sve to opet u široko postavljenom prikazu razvoja ustavne problematike, od definiranja pojma ustava do prikaza pojedinih primjera ustavnih rješenja u zemljama zapadne Evrope (Mustafa Imamović, *Mjesto Zemaljskog Štatuta u ustavnoj historiji Bosne i Hercegovine*). Nakon što je ovim referatom ocrtan položaj Zemaljskog štatuta za Bosnu i Hercegovinu, nastavak Konferencije ponudio je nekoliko primjera viđenja ustavne problematike u vremenu donošenja ustava. Pogled izvana na BiH predstavljen je referatima o kretanjima u Hrvatskoj u vrijeme izbora u Bosni i Hercegovini i početka rada Sabora, te debatama unutar različitih političkih krugova (Stjepan Matković, *Hrvatski pogledi na uvođenje Bosanskohercegovačkog sabora*), a poseban referat je podnesen o temi pisanja slavonske štampe o aneksionom i ustavnom statusu Bosne i Hercegovine (Josip Vrbošić, *Tretman aneksionog i ustavnog statusa Bosne i Hercegovine u slavonskim medijima*). Pogled iznutra na tri značajna događaja iz 1910. godine - donošenje ustava, posjeta cara Franza Josefa Bosni i Hercegovini, te početak rada Sabora - predstavljen je kroz prikaz pisanja pojedinih listova koji su izlazili u Sarajevu (Amir Duranović, *Historijska 1910. Pogled u sarajevsku štampu*).

Osim navedenih tema, unutar zamišljenog panela mogli bismo svrstati i referate koji su predstavili politička kretanja u Bosni i Hercegovini u parlamentarnim uvjetima sa posebnim osvrtom na djelovanje frankovačke političke struje, političkom profiliranju Hrvatske narodne zajednice (HNZ) i Hrvatske katoličke udruge (HKU), te prikazivanjem odnosa među drugim političkim strankama u kontekstu razgovora o pojedinim krupnim političkim pitanjima kao što je bilo agrarno pitanje (Zoran Grižak, *O počecima djelovanja i političkom profiliranju Hrvatske narodne zajednice i Hrvatske katoličke udruge u parlamentarnim uvjetima*). Hronološki slijed prezentiranih referata nastavljen je zanimljivom temom o kaznenopravnoj zaštiti države na tlu Bosne i Hercegovine u periodu od stvaranja Kraljevine SHS do donošenja Vidovdanskog ustava, sa posebno naglašenom neusklađenošću zakonskih akata iz domena kaznenopravne zaštite države (Enes Omerović, *Kaznenopravna zaštita države na tlu Bosne i Hercegovine od stvaranja Kraljevstva SHS do donošenja Vidovdan-*

skog ustava). Tematski i hronološki nastavak ovog referata bio je temeljito izložen prikaz paradoksalnih ustavnih rješenja iz 1921. godine, koji je argumentovano ukazao na postojanje neusklađenosti ustavnih rješenja i definiranja područja djelovanja pojedinih institucija zakonodavne i izvršne vlasti (Seka Brkljača, *Paradoksi provedbe Vidovdanskog ustava iz 1921. godine u Bosni i Hercegovini*). Pored navedenih, u ovom dijelu je još predstavljen i pogled na Bosnu i Hercegovinu u međuratnom periodu kroz prizmu Težačke organizacije i njenog djelovanja (Sonja Dujmović, *Bosna i Hercegovina u retorici Težačke organizacije*). Iako prvobitno planiran, izostao je referat koji bi barem ukazao na pojedina politička kretanja u vrijeme Drugog svjetskog rata. Ovako, sagledana u cjelini, Konferencija ima samo jedan nedostatak – pogled u ustavno-pravnu problematiku tokom Drugog svjetskog rata.

Zamišljeni drugi panel Konferencije hronološki bi mogao započeti sa krajem Drugog svjetskog rata, odnosno donošenjem Ustava NRBiH 1946. godine budući da je prvi referat koji je predstavio ovaj vremenski period oslikao položaj Bosne i Hercegovine između Ustava 1946. i 1963. godine (Vera Katz, *Bosna i Hercegovina između Ustava 1946. i 1963. godine*). Posebno je predstavljeno stanje u Hercegovini nakon 1946. godine, sa naročitim osvrtom na tada postojeće ideje o definiranju zasebnog položaja Hercegovine, te jačanje ideja KPBiH među Hrvatima u Hercegovini (Adnan Velagić, *Administrativne i političke promjene u Hercegovini od kraja Drugog svjetskog rata do 1966. godine*). U kontekstu razgovora o Bosni i Hercegovini nakon donošenja Ustava 1963. godine i ustavnih amandmana s kraja 1960-ih i početka 1970-ih podnesen je poseban referat o položaju Bosne u odnosu na jugoslavenski federalizam (Husnija Kamberović, *Bosna i Hercegovina i jugoslavenski federalizam /1963-1974/*). Ključna teza ovog referata jeste da su šezdesete i sedamdesete godine 20. stoljeća vrijeme jačanja bosanskohercegovačkog republičkog suvereniteta, mada su ovom procesu, kao i jačanju Jugoslavenske federacije, značajna prepreka bili lokalizmi i nacionalni partikularizmi, protiv čega se Josip Broz Tito izjasnio već 1962. godine. Jedan od ponuđenih modela prevladavanja tada aktuelne krize bio je i privredna reforma kada se promjenama centraliziranog federalizma nastojalo, ustvari, ojačati Jugoslavensku federaciju. Stoga je ideja vodilja bosanskohercegovačkog političkog rukovodstva bila da se jačanjem republika, dakle i Bosne i Hercegovine, nikako ne ruši Jugoslavenska federacija, već da se, naprotiv, jača! A kako je ekonomija jedan od značajnih pokazatelja jačanja republika, to je i izlaganje o ekonomskim kretanjima u Bosni i Hercegovini 70-ih i 80-ih godina doprinijelo zaokruživanju Bosne i Hercegovine kao političkog entiteta u tom vremenu sa naročitim isticanjem uloge pojedinih političara u tim procesima – Branka Mikulića, konkretno (Admir Mulahasanović, *Zaokruživanje Bosne i Hercegovine kao političkog entiteta 1974-1987*).

Hronološkom ekskurzijom u kraj 19. i početak 20. stoljeća napravljen je svojevrsni diskontinuitet u hronološko-tematskom toku Konferencije, no referat o Bosni i Hercegovini u državnim i nacionalnim koncepcijama svakako je dao doprinos prisje-

ćanju na političke procese u kojima je koncept nacionalne države nadvladao koncept imperije, tako da je prisjećanje na ove procese znatno pomoglo razumijevanju toka nacionalnih ideja s kraja 20. stoljeća, s tim što se u ovom slučaju ipak radilo o bitno drugačijem kontekstu (Ivo Lučić, *Bosna i Hercegovina u državnim i nacionalnim koncepcijama*). Pojedini primjeri ponovnog oživljavanja nacionalističkih diskursa s kraja 20. stoljeća predstavljeni su unutar ukazivanja na faktore koji su utjecali na destabilizaciju Bosne i Hercegovine, te strategije korištene za provođenje destabilizacione politike u svim društveno-ekonomskim aspektima javnog djelovanja (Sabina Veladžić, *Destabilizacija Bosne i Hercegovine krajem 1980-ih godina 20. stoljeća*). U takvoj pobješnjeljoj javnosti sve prisutnijih nacionalizama postojanje i djelovanje alternativne političke scene otrgnuto je od zaborava analizom rada pojedinih pokreta, koji u svom radu nisu zadobili bitniju medijsku promociju, pa time ni značajnije pravo na javnost. Iako su ova udruženja u to vrijeme nudila i moguća nova ustavna rješenja za Bosnu i Hercegovinu, političko nejedinstvo kao i prevladavajući kurs nametnut od suprotstavljenih nacionalizama onemogućili su značajnije pamćenje ovih društveno-političkih organizacija (Edin Omerčić, *“Alternativna” politička scena u BiH. /Udruženje za jugoslavensku demokratsku inicijativu, Pretparlament Jugoslavije, Forum za etničke odnose/*).

Referat o ustavno-pravnim aspektima tranzicije vlasništva u Bosni i Hercegovini u 20. i na početku 21. stoljeća označio je i stanje političkih odnosa kao jedan od mogućih faktora, ako ne i najznačajniji, koji utječe na navedenu problematiku definiranja vlasništva (Edin Mutapčić, *Ustavno-pravni aspekt tranzicije vlasništva u Bosni i Hercegovini 1910-2010. godine*). Konačno je rad Konferencije priveden kraju osvrtom na organizaciju vlasti u aktuelnom ustavnom poretku Bosne i Hercegovine sa posebnim osvrtom na sistem institucija vlasti na državnom nivou, te na njihovo (ne)funkcioniranje (Zlatan Begić, *Institucije vlasti u ustavnom sistemu Bosne i Hercegovine*).

Na kraju podneseni referati su u dobroj mjeri obilježili početak i tok diskusije koja je ukazala da se o svakoj od predstavljenih tema može i treba dodatno razgovarati na način koji podrazumijeva akademski pristup i snagu iznesenih argumenata. Zaključne misli iznesene tokom diskusije dovoljne su da apsolutno opravdaju organizaciju Konferencije, koja je svakako ispunila prvobitno planirani cilj. Broj otvorenih pitanja nikako nije istovjetan broju zaokruženih tema niti ponuđenih odgovora. No, to ni u kom slučaju ne znači da je to neka vrsta neuspjeha. Naprotiv, to više ukazuje na razvojnu liniju koja postoji a koja kaže da se svakim novim saznanjem proširuju naši vidici i otvaraju nove teme. U toj razvojnoj liniji svaki doprinos valjano argumentiranog drugačijeg mišljenja uvijek je dobrodošao!

Konačno, vrijedilo bi zaključak sa ove Konferencije potražiti u prvim mislima iznesenim na početku rada. Naime, tada je ukazano na stavove njemačkog historiča-

ra Holma Sundhaussena, koji je, pišući o ustavnoj problematici u kontekstu jugoslavenske ustavne prakse, ukazao da svakom ustavnom rješenju koje doprinosi funkcioniranju ili blokiranju zemlje bitno obilježje daje i stepen političke volje da se ustavna rješenja poštuju ili krše. U tom kontekstu bi, zapravo, trebalo tumačiti i ustavna iskustva, ali i aktuelne političke i znanstvene debate o ustavnom položaju Bosne i Hercegovine. Za očekivati je, svakako, da planirani zbornik radova sa ove Konferencije ponudi dovoljno argumentirana promišljanja o dosadašnjim ustavnim iskustvima Bosne i Hercegovine. U tom prostoru bit će dovoljno znanja za historijsku pouku. Ako bude (političke) volje ■

Amir Duranović

Naučna konferencija *Rethinking Late Socialism.*
Socio-Cultural Change and Political Legitimacy in Eastern Europe since the 1960s

Istraživačka grupa “Socialist Dictatorship as a World of Meaning” Centra sa savremenu historiju iz Potsdama zajedno sa Institutom za savremenu historiju iz Praga i Institutom za istoriju iz Sarajeva organizirala je u Sarajevu od 23. do 25. juna 2010. godine konferenciju o novim pravcima i tumačenjima kasnog socijalizma u kontekstu historijskog istraživanja društvenih i kulturoloških promjena u društvima istočne Evrope nakon šezdesetih godina 20. stoljeća. Namjera organizatora bila je da se na jednom mjestu okupe naučnici iz zemalja istočno-centralne i jugoistočne Evrope kako bi, bez obzira na značajnu historiografsku produkciju o navedenoj temi, iznova otvorili određene tematske okvire dugotrajnijih društveno-kulturoloških promjena koje su rezultirale kolapsom komunističkih režima u zemljama ovih regiona. Također, jedan od ciljeva Konferencije bio je da se komparativnom analizom oslikaju procesi transformacije legitimiteta komunističkih režima, odnosa političkih elita unutar formiranih društveno-ekonomskih vrijednosti, kao i segmenti za skice svakodnevnog života, kulture, nacionalnih identiteta i rodni odnosa u uvjetima značajnih tokova modernizacije u društvima koja se mijenjaju.